

Rannikkokalastuksemme koneellistumisesta 1870- luvulta 1920-luvulle

Kalastajaväestömme ja varsinkin itse pyyntiin osallistuvien henkilöiden määrä on laskenut tuntuvasti sadan viime vuoden aikana. Kuitenkin kalastuksen tuotto on samaan aikaan voimakkaasti lisääntynyt. Täten rannikkopyynti on tuottanut noin 14 131 tn 1886,¹ 22 400 tn 1938,² 24 900 tn 1953³ ja 54 900 tn 1966.⁴ Joskin laskenta-perusteissa on eroja — esim. vuonna 1966 otantamenetelmä —, kehityksen suunta näkyy selvästi. Tämän täytyy johtua ammatin rakennemuutoksesta, johon on yhtenä tekijänä vaikuttanut alalla tapahtunut tekninen kehitys.

Rannikkopyynnin osuus oli 70,8 % 1953 ja 76 % 1966 kalastuksen koko tuotannosta (volyyymista) sekä vuonna 1953 noin puolet sen arvosta. Tämän tuotannon määrästä taas silakan osuus on vaihdellut seuraavasti: 80 % 1886, 82 % 1920, 72,7 % 1953 ja 76,4 % 1966. Arvoltaan silakan osuus oli vuonna 1966 noin 41,7 % rannikko- ja 21,4 % koko pyynnistä.⁵ Kun silakka näin on eittämättä taloudellisesti tärkein kalamme, seuraavassa kiinnitetään päähuomionsen pyyntiin tarkasteltaessa eräitä teknisiä uudistuksia.

Suuri merkitys on ollut viime vuosisadan alkupuolelta lähtien levinneillä uusilla pyyntimenetelmillä, koukku- ja pesäverkkopyynnillä, ajoverkkopyynnillä ja isojen rysien käytöllä. Niiden omaksu-

¹ Sandman 1906, 175.

² Järvi 1951, 448.

³ Järvi 1959, 164.

⁴ Hintikka 1969, 18.

⁵ Ks. nootit 1—4 sekä Hellevaara 1927, 15.

misprosessiin emme kuitenkaan voi ajan ja tilan puutteen vuoksi syventyä, vaan tutustumme niihin vain lyhyesti. Lainsäädännöstä ja siitä seuraavista toimepiteistä aiheutuvat muutokset samoin kuin saaliin käsittelyssä ja markkinoinnissa tapahtuneen kehityksen joudumme nyt sivuuttamaan kokonaan. Sen sijaan tarkastelemme paria vuosisadan vaihteen molemmin puolin ilmennyttä kalastuselinkeinojen teollistumispiirrettä, nimittäin tehdasmateriaalien ilmaantumista välineisiin ja venemoottorien ottamista käyttöön.

Uusia pyyntitapoja

Viime vuosisadan alkupuolella silakkaa pyydettiin keväisin ja kesäisin suurilla maan- ja samalla kalaveden omistajien ja vuokraajien nuotilla. Tämän lisäksi voitiin käyttää kutuun valmistautuvan silakan vangitsemiseen verkkoja, joita sitten asetettiin suoriksi pohjalaskuiksi myös syyspyynnissä. Talvipyynti suoritettiin jälleen pääasiassa nuotilla paitsi Suomenlahden itäosissa, missä verkko-kalastus oli tavallista.⁶

Mainituista uusista kalastusmenetelmistä koukkuverkkopyynnillä tarkoitetaan sellaista verkkojen laskutapaa, että yhdestä tai useammasta verkosta lasketaan karin tai matalan reunasta alkaen aita, joka johtaa syvemmällä olevaan koukkuun, mutkaan, johon kalat tarttuvat. Aita voi olla tätä harvemmasta liinasta, ja koukku pyritään tekemään sille puolen, mistä kalaparven odotetaan uivan. Verkopesässä vastaavasti on yhdestä tai useammasta verkosta laskettu aita ja sen ympärille erikseen muodostettu hertan tai kolmion muotoinen pesä, niin että aidan ulkopään molemmille puolille jää nielu. Tämä pyyntitapa todettiin tehokkaaksi ja käyttökelpoiseksi myös valoisien kesäöiden aikana muunkin kuin kutukalan pyynnissä. Pohjois-Pohjanmaan rannikolta se levisi pohjalaisten kalastajien välityksellä etelään ainakin 1840-luvulta alkaen, edelleen Ahvenan-

⁶ Vanhemmasta kalastuksesta ks. esim. Sirelius 1906—08; Gardberg 1931; Järvi 1932, passim; Andersson 1935, 263 ff.; Smeds 1935, 292 ff.; Vilkuna 1935, 33—46; Nikander 1938, 62 ff.; sama 1959, 87 ff.; TYKL 590 Tikkanen 1968, Satakunnan rannikon kalastuksesta ja kalastajista. Pro gradu -työ, 32 ff., 93—100, 103—104, 108—109 ja 116 ff.

maalta Turunmaan saaristoon ja 1800-luvun loppuun mennessä aina Suomenlahden itäosan ja Inkerin rannikolle saakka.⁷ Sen sijaan Laatokalla pesäpyynti ei tullut koskaan käyttöön ainakaan viime sotiin mennessä.⁸

Toinen uusi 1800-luvulla levinnyt pyyntitapa oli ajoverkko-pyynti, joka tunnetaan paikoitellen *rääkin* nimellä. Siinä kiinnitetään avomerellä pitkä verkkojono köydellä veneeseen ja jäädään yösydämeiksi ajelehtimaan tuulen ja merivirtojen mukana. Tämä aika nukutaan vällyjen tai purjeista tehdyn teltan suojassa, nostetaan aamun sarastaessa verkot ja palataan kotiin. Tämän pyyntitavan eräät järjestöt kotiuttivat 1860-luvulla Gotlannista Merenkurkun ja Lounais-Suomen saaristoihin, ja näistä keskuksista se sitten levisi muualle, viimeksi tämän vuosisadan alussa Suomenlahden saarille ja rannikon itäosaan.⁹

Pohjanmaalta levisi myös isojenrysten käyttö 1800-luvun puolivälin jälkeen kaikkialle merenrannikoillemme sekä Ruotsin puoleiselle Pohjanlahden rannalle. Pohjanmaan suurten jokien suualueilla isotrysat olivat kehittyneet lohen koukku- eli potkuverkoista jo 1800-luvun alussa. Niissä pitkä maa-aita, tämän toiselle tai kummallekin puolelle asetetut potku- eli siipiverkot sekä suppilomainen, nykyään joskus jopa 20 m syvä suuliina ohjaavat kalat kaksi- tai kolminieluiseen kalapesään. Jälleen olivat varsin liikkuviksi osoittautuvat pohjalaiset levittämässä uutuutta, joka merkitsi pyynnin tehostumista ja tällä kertaa myös ajan säästymistä, kun kalojen pudisteleminen verkoista ja pyydysten jokapäiväinen kuivattaminen jäivät pois käytöstä.¹⁰ Laatokalla ja Äänisellä isorysä eli *maatka*

⁷ Ks. tarkemmin mm. Gottberg 1924, 74 ff.; Vilkuna 1935, 53—54; Nikander 1959, 101; Storå 1970, 26 ff.; Vasström 1971, 204—205; sama 1973, 25 ff.; SKS E 19 Pekka Putkonen 1893, Kalastuksesta Suomenlahden etelärannikolla, 12 ff.; TYKL 590 Tikkanen 1968, 52—58, 73—75 ja 100—102.

⁸ ”Muurahaisten” keräelmissä (SKS: E 19 A Pekka Komonen 1907 Käkisalmi, E 108 J. Komonen 1901 Käkisalmi, KRK 152: 721—722 ja 737—738 Pekka Pohjanvalo 1935 Salmi ym.) ja Karjalan monissa pitäjänkirjoissa ei ole tiettävästi yhtään mainintaa pesäpyynnistä.

⁹ Ks. esim. Järvi 1932, 55 ff.; Vilkuna 1935, 54; Olander 1920; TYKL 590 Tikkanen 1968, 59—73.

¹⁰ Ks. esim. Nordqvist 1896; Ekman 1910, 348—349, 359 ja 410; Järvi 1932, 64 ja 132—137; Vilkuna—Mäkinen 1953, 92 ja 95; Teerijoki 1963, 96—97; TYKL 590 Tikkanen 1968, 79—86, 105—108 ja 110.

sen sijaan on itäistä alkuperää. Tämä pyydys poikkeaa läntisestä aitaverkkojen asettelun ja suuliinan osalta.¹¹

Suurempia verkkoja, uusia materiaaleja

Uusien pyyntitapojen leviämiseen näyttää liittyvän verkkojen syveneminen. Suoranaisesti tästä on vain joitakin mainintoja, mutta havaspyydysten koko, varsinkin syvyys alkaa kasvaa samoihin aikoihin kuin uudet, entisiä tehokkaammat pyyntimenetelmät leviävät pitkin rannikoita. Varsinkin verkkojen syvyys kasvaa nopeasti, ja samaa merkitsee isonrysan tuleminen käyttöön.

Pohjanmaan maaherra ilmoittaa vuonna 1752 (silakka)verkkojen olevan Korsholman läänin eteläisen ja pohjoisen voutikunnan alueella 5—5½ kyynärää (3—3,3 m) syviä ja 54 kyynärää (32 m) pitkiä. Seuraavan vuosisadan alussa liinoista ruvettiin kutomaan syvempiä ja syvempiä, samalla kun niitä alettiin laskea uudella tavalla, koukuiksi (krokar).¹² Samalta alueelta on lisäksi perimätieto, jossa ilmoitetaan yhtäpitävästi, että verkot ovat Raippaluodon pitäjän Björkössä vuoden 1800 tienoilla 5—8 kyynärän syvyisiä ja 50 kyynärää pitkiä. Noin v. 1890 sanotaan kokeillun verkoilla, joiden pituus ja syvyys olivat kaksinkertaiset. Kun pyyntitulos ei kuitenkaan ollut parantunut, liinavuus oli jäänyt ennalleen.¹³ Läheisessä Bergön saaristopitäjässä verkot olivat kuitenkin vuonna 1867 jo 10—12-kyynäräisiä, ja tällöin oltiin siirtymässä harjoittamaan avomerelle ajokalastusta,¹⁴ joka oli opittu Merenkurkun saaristossa edellisinä vuosina.

Myös Satakunnassa silakkaverkot ovat suurentuneet tuntuvasti. Rudenschöldin Länsi-Suomen taloudellista tilaa koskevassa kertomuksessa vuodelta 1737 sanotaan, että Kokemäen talonpojat ja Porin porvarit pyytävät silliä verkoilla, jotka ovat 25—30 kyynärää

¹¹ Danilevski 1875, 101—102 sekä ris. A1. b. 2. ja A1. b. 3; Nordqvist 1896, 22; Sirelius 1908, 432.

¹² Nikander 1959, 101. Käytämme seuraavassa — kuten ehkä jo edellä — vanhoja mittoja, koska kalastajat ovat itsekin alkaneet vasta ihan viime vuosikymmeninä siirtyä käyttämään metrimittoja.

¹³ MV: kansat. tsto I b) Gustafsson 1958, 15—16. Gustafsson selittää, ettei vuoden 1890 tienoilla tehty kokeilu kaksi kertaa yhtä suurilla verkoilla tuottanut parempaa pyyntitulosta ja palattiin entiseen kokoon.

¹⁴ Smeds 1935, 306.

pitkiä ja 5 kyynärää syviä.¹⁵ Viime vuosisadan lopulla mainitaan jo suurempia silakkaverkon mittoja: Eurajoella verkot olivat 4—8 syltä syviä ja 25—40 syltä pitkiä,¹⁶ Luviolla 4—5 × 13—15 syltä¹⁷ ja Ulvilassa 5 × 50 syltä.¹⁸ Merikarvialla *skööti* oli 1891 suoella — siis kutomaan ryhdyttäessä — 50 ja valmiina lauduspaulalta 27 syltä. Ahlaisissa verkko oli samaan aikaan suoella 30 syltä; syvyys oli 250—300 silmää, ja lisäksi tuli ylä- ja alapaulan viereen puoli kyynärää paksumpaa *krouvilankaa*.¹⁹ Tämän vuosisadan alkupuolelta verkot ovat olleet yleensä koko maakunnan rannikolla noin 70 m pitkiä ja 10—12 m syviä.²⁰

Ahvenanmaalla verkot olivat olleet 1700-luvulla vain 2 tai 3 kyynärää ja 1800-luvun alussa 4 tai 5 kyynärää syviä sekä 40—50 kyynärää pitkiä. Kun närpiöläiset veljekset, jotka aloittivat pesäverkkopyynnin Ahvenanmaan saaristossa, tulivat vuonna 1841 laskemaan Brändöhön verkkojaan, niiden sanotaan olleen 4 sylen syvyisiä ja 20 syltä pitkiä.²¹ Näin uuden pyyntitavan tuleminen merkitsi välineistön huomattavaa tehostumista muutenkin.

Suomenlahden itäosassa Virolahdella verkot olivat 1800-luvun alussa vielä pienempiä kuin edellä länsirannikolta esitetyt: keskimäärin vajaan metrin syvyisiä ja 18 m pitkiä. Myöhemmin syvyys kasvoi noin 3 m:iin täälläkin.²² Pyydysten syveneminen edelleen näyttää Suomenlahden itäosassa liittyvän ajoverkkopyynnin omaksumiseen, mikä tapahtui vuosisadan vaihteessa ja ulkosaarilla tämän vuosisadan alussa. Näin kävi ainakin Pernajassa, jossa alettiin valmistaa selvästi syvempiä, neli—viisisyylisiä ja entistä tiheämpiä verkkoja,²³ ja Koivistolla.²⁴ Tytärsaarella ilmoitetaan verkkojen mataluuden ja heikon pauloituksen olleen aluksi 1900-luvun ensi kym-

¹⁵ Melander 1931, 230.

¹⁶ SKE E 17 A Juho Fr. Isopere 1891, Kalastuksista Eurajoella, 17. 1 syli = 3 kyyn. = n. 1,8 m.

¹⁷ Niemi 1960, 129.

¹⁸ SKS E 19 Oskari Saari 1891, Tietoja kalastuksesta Ulvilassa, 12.

¹⁹ SKS E J. S. Santanen 1891, Kalastuksesta Noormarkun pitäjän Ahlaisen kappelin ja Merikarvian pitäjän saaristossa, 3 ff. ja 95.

²⁰ TYKL 590 Tikkanen 1968, 29.

²¹ Storå 1970, 26; Andersson 1938, 145.

²² Järvi 1932, 53—54.

²³ Forsell—Segerstråle 1926, 19.

²⁴ Aalberg—Hoppu 1953, 213.

menellä uuden pyyntitavan käyttöön ottamisen esteenä.²⁵ Säkkijärvellä ruvettiin käyttämään syvempiä verkkoja erään 1888 Suursaaaresta muuttaneen kalastajan mukanaan tuomien kuusimetristen mallien mukaan.²⁶ Kuten Virolahdella käytettiin Porvoon saaristossa vielä 1860- ja 1870-luvuilla vain 90 silmää eli noin 2,5 m korkeita verkkoja, mutta 1875 saavutettiin 125:n ja puuvillalankojen tultua käyttöön 1890-luvulla 175 silmän syvyys.²⁷

Laatokalta ei tietoa tässä kuvatussa kehityksestä ole toistaiseksi käytettävissämme, ja mikäli siellä verkot ovat isontuneet, se ei ole tapahtunut muualle rannikkoalueille levinneiden uusien pyyntitapojen ansiosta. Isotrysäthän siellä ovat itäistä perua, eivätkä pesäverkko- ja ajoverkkokalastus kotiutuneet sinne.

Vuosisadan vaihteessa verkot olivat kalastustarkastajan apulaisen antaman tiedon mukaan Kemin alueella 4—4,7 × 60 m, Pohjanlahden keskiosissa (Raippaluoto) ja pääosassa Suomenlahden rannikkoa (Helsingin, Porvoon, Loviisan ja Haminan seudut) 4,5—5,5 m syviä ja noin 70 m pitkiä, Hangossa ja Kökarissa yhtä pitkiä, mutta 8,3 m syviä. Liinavimmat verkot olivat Reposaaressa edustalla, missä suurin Sandmanin tapaama oli 13,3 × 106,8 m. Eräillä saaristoalueilla taas, kuten Hiittisissä, hän ilmoittaa käytetyn vain 21—27 m:n pituisia, n. 5 m syviä pikkuverkkoja (småskötar).²⁸

Tehdasvalmisteisia verkkolankoja on alettu ostaa viime vuosisadan lopulla. Siten ovat Raippaluodossa Merenkurkun saaristossa ulkomaisesta puuvillalangasta kudotut verkot olleet käytössä 1870-luvulta alkaen.²⁹ Etelämpänä Satakunnan tärkeimmässä kalastuspitäjässä Merikarvialla lankoja hankittiin punteittain tai vähittäin Porista Snellmanin ja Lindenin liikkeistä.³⁰ Muuallakin Satakunnan rannikkopitäjissä tehdaslangat olivat syrjäyttämässä kalastajien kotonaan kasvattamaa ja Hämeestä ostamaa pellavaa ja hampppua pyy-

²⁵ Aalberg 1963, 67.

²⁶ Seppä 1952, 427.

²⁷ Segerstråle 1958, 58.

²⁸ Sandman 1906, 152—153.

²⁹ Sjöberg 1904, 158—159.

³⁰ MV: kansat. tsto I b) Anneli Räikkälä 1959, Kalastuksesta Merikarvialla 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Ker. 1959 Satakuntalaisen Osakunnan kotiseutututkimus, 3.

³¹ TYKL 590 Tikkanen 1968, 12—13.

dysten raaka-aineina ainakin 1880-luvulta alkaen. Langat olivat vaasalaista tai joskus tamperelaista valmistetta ja myöhemmin myös englantilaista Manchester-lankaa. Aluksi käytettiin kolmi-, myöhemmin etupäässä kuusisäistä.³¹

Ahvenanmaan saaristossa Andersson arvelee aletun valmistaa verkkoja puuvillalangasta 1870-luvulla.³² Samaan aikaan ruvettiin Karjalassa tuottamaan Koivistolle Pietarista *kiinanrihmaksi* kutsuttua puuvillalankaa n:o 160/6 norssin ja hailin talviverkkoihin, joita teetettiin kotityön lisäksi Muolaan Kyyrölässä sovittua palkkiota vastaan. Venäläisen langan tilalle tuli 1880-luvulla saksalainen pumpulilanka, ja samalla pellava syrjäytyi lopullisesti. Nuottia kudottiin 1800-luvun lopulla venäläisestä hampulangasta, ja vasta 1920-luvulta alkaen niitä tehtiin puuvillalangoista.³³ Porvoon ympäristössä on valmistettu kaikki silakkaverkot 1890-luvulta alkaen puuvillalangasta, jota alettiin käyttää jo 1870- ja 1890-luvulla.³⁴

Laatokan pohjoisrannan kalastajatkin käyttivät vuosisadan vaihteessa pyydyksiinsä ostorihmaa. Se oli enimmäkseen tamperelaista, vähemmässä määrin venäläistä, ja kotirihma oli jäänyt käytöstä miltei kokonaan.³⁵

Tehtaissa valmiiksi kudotut verkkoliinat alkoivat tulla kalastajien käyttöön vuosisadan vaihteen molemmin puolin ja jatkoivat siten kalastajan ammatin koneellistumiskehitystä. Kälviällä muistetaan lakatun valmistamasta kotona silakkaverkkoja vuoden 1900 tienoilla. Kutomataito säilyi kuitenkin edelleen, ja pikkuverkot tehtiin kotona.³⁶ Raippaluotoon ostettiin vuosisadan vaihteessa saksalaisia verkkoja ja saatiin niistä hyviä kokemuksia. Aikaisemmin oli jo kokeiltu vaasalaisilla liinoilla, mutta nämä eivät olleet saavuttaneet kalastajain luottamusta.³⁷

Satakunnan rannikon pohjoisosassa sanotaan ostetun ensimmäi-

³² Andersson 1938, 145.

³³ Aalberg—Hoppu 1953, 210—211. N:o 160/6 = 6-säinen lanka, jonka kieryys on 160 kierrosta kynnärällä.

³⁴ Karlsson 1957, 46; ks. myös Segerstråle 1958, 58.

³⁵ SKS E 19 Matti Pennanen 1900, Piirteitä Pohjois-Laatokan kalastuksesta, 4—5.

³⁶ TYKL 623 Marjatta Valkama 1969, Kälviän Ruotsalon kalastuksesta. Keruutyö, 23.

³⁷ Sjöberg 1904, 158—159.

nen tehdasverkko Ahlaisiin jo niin aikaisin kuin vuonna 1873, minkä jälkeen kesti kauan, ennen kuin uusia hankittiin. Yleisesti niitä alettiin ostaa 1890-luvulla, ja tämän vuosisadan ensimmäisellä kymmenellä Ahlaisissa mainitaan olleen kaikilla ammattikalastajilla tehdastekoiset pumpuliverkot. Varhaisimmat tilattiin Hampurin ulkopuolella sijainneelta Itzehoen tehtaalta, mutta vuosisadan vaihteessa alettiin verkot tilata Vaasasta.³⁸ Vaasalaisilla verkoilla muistetaankin olleen tähän aikaan tärkeä sija ostoja tehtäessä.³⁹

Suomenlahden rannikolla Säkkijärvellä sanotaan tehdasverkkojen olleen yleisiä viime vuosisadan lopulla,⁴⁰ samoin Pellingin saaristossa Porvoon luona 1890-luvulla.⁴¹ Koivistolla tulivat ohutlankaiset 80/6, 100/6 ja 120/6 numeron verkot käytäntöön tämän vuosisadan alkaessa, mutta kutomista jatkettiin kuitenkin kotona.⁴²

Oma vaikutuksensa puuvillalankojen leviämiseen oli viime vuosisadalla epäilemättä kotimaisten puuvillatehtaiden perustamisella eri puolille maata, mm. Tampereelle 1820, Vaasaan 1856 ja Poriin 1898.⁴³ Vaasan Puuvillatehtaaseen tilattiin koneita purjekankaan kutomista ja kalastajalankojen kehräämistä varten ainakin jo 1884. Vuonna 1896 tehdas alkoi tuottaa kalaverkkoja ostettuaan Schönbergin 1892 perustaman Vaasan Verkkotehtaan koneet, mutta huomattavan merkityksen tuotanto sai vasta vuosisadan vaihteessa, jolloin kudottiin kolmella koneella yhtä aikaa. Heikon menekin vuoksi tuotanto lopetettiin ja koneet myytiin 1915 (1916?) Norjaan.⁴⁴ Vaasan Puuvillatehtaan toiminnan lisäksi tuli Vaasan Kalaverkkotehtaan perustaminen 1908. Tehdas toimi ainakin vielä 1920-luvun lopussa, tosin tulleista johtuvia menekkivaikeuksia valittaen. Mm. saaristolaiset osallistuiivat kudottujen verkkojen jälkikorjaukseen.⁴⁵ Näin

³⁸ Linnainmaa 1928, 189.

³⁹ TYKL 590 Tikkanen 1968, 26—27.

⁴⁰ Seppä 1952, 426.

⁴¹ Segerstråle 1958, 58.

⁴² Aalberg — Hoppu 1953, 210.

⁴³ Swanljung 1938; Nikula 1957; Stjernschantz 1949, 11.

⁴⁴ Swanljung 1938, 27, 38 ja 45; Nikula 1957, 106 ja 125; Lindeman 1929, 4 ff.

⁴⁵ Lindeman 1929, 5. Lindemanin tehdas on toiminut edelleen ja valmistanut mm. trooleja 1950-luvulla (TYKL 585 Pekka Leimu 1968, Kustavin kalastuksen muuttumisesta 1900-luvulla. Keruutyö.

vaasalaistehtaiden vilkkain toiminta kalastusvälineiden valmistuksessa sattuu ajallisesti yksiin edellä kuvatun tehdastekoisten lankojen ja liinujen yleiseen käyttöön omaksumisen kanssa. Merenkurkun saaristossa Raippaluodon Björkössä toimi vuosisadan alussa Anders Ohlsin tehdas, joka oli lisäämässä vaasalaisten tehtaiden panosta. Ohls oli kehitellyt itse verkonkudontakoneen, joka palkittiin vuonna 1906 Kuopiossa pidetyssä näyttelyssä. Tiedetään, että hän myi halpaan hintaan siikaverkkoja vuonna 1912; tehtaan myöhempää vaikutusta ei tunneta.⁴⁶

Porin Puuvillatehtaan kalastajalankojen tai -verkkojen tuotannosta ei ole vuosisadan vaihteen ajoilta käytettävissä tietoja. Tehtaan historiikissa näitä tuotteita ei mainita, joten ainakaan suurta merkitystä niillä ei ole ollut. Päinvastoin voidaan todeta satakuntaisten kalastajien hankkineen niitä paitsi Porin kauppiailta yhteisostoina suoraan Vaasasta, kuten tehtiin usein Merikarvialla ja Ahlaisissa.⁴⁷ Tamperelaisista langoista tapasimme edellä pari mainintaa. Vuonna 1906 todetaan, että kaikkialla Suomessa käytetään puuvillaverkkoja, jotka ovat suurimmaksi osaksi ulkomaista valmistetta. Tärkeimmät valmistajat tuolloin olivat jo mainittu Itzehoer Netzfabrik sekä Berliner Mechanische Netzfabrik ja eräs kööpenhaminalainen tehdas. Lisäksi eräs tallinnalainen liike välitti pienehköjä määriä venäläisiä verkkoja.⁴⁸

Venemoottorit

Tässä käsiteltävän ajanjakson loppuun sijoittuu kalastajan teknisen välineistön varmaan tärkein uudistus. Venemoottorit alkoivat levitä käytettävissä olevien tietojen mukaan kalastajien keskuuteen 1900-luvun ensimmäisellä kymmenellä.

Vaasan saariston kalastajat näyttivät tutustuneen ensimmäisen kerran konevoimalla kulkevaan veneeseen vuonna 1906, jolloin Wickströmin veljekset esittelivät petrolimoottoriaan. Aluksi sitä pidettiin kalastajille liian kalliina, ja esim. Raippaluodossa ensimmäisiä ostajia olivatkin vuonna 1907 eräs maakauppias ja pari yhtiötä. Samana

⁴⁶ K. V. Åkerblom 1958, 42.

⁴⁷ TYKL 590 Tikkanen 1968, 26—27.

⁴⁸ Sandman 1906, 153.

vuonna sentään eräs larsmolainen (Pietarsaari) kalastaja sekä seuraavana yksi Västerön ja kaksi Vaasan Köklotin—Karperön alueen kalastajaa yhdessä ostivat Wickströmin veljesten valmistaman petromoottorin; näistä viimeksi mainittu pystyi kehittämään neljä ja puoli hevosvoimaa. Korsnäsin Harrströmin kylään ostettiin ensimmäinen kone 1910, ja useat kalastajat seurasivat esimerkkiä seuraavana keväänä.⁴⁹ Eräs bergöläinen kirjoittaa samana vuonna, että Pohjanmaan kalastajien omistamat moottoriveneet ovat tehneet mahdolliseksi kalan kuljettamisen tuoreena useille myyntipaikoille, joten uutuus oltiin ilmeisesti omaksumassa tässäkin pitäjässä.⁵⁰ Kevättä 1911 onkin pidetty läpimurtoajankohtana Pohjanmaan rannikolla.⁵¹ Esim. Koivulahdella moottorien sanotaan olleen yleisessä käytössä silakan kalastuksessa 1914.⁵² Kälviällä tosin perinteinen silakkavene alkoi väistyä moottoriveneen tieltä muistitiedon mukaan vasta 1920-luvun lopulla. Aluksi moottorit oli asennettu purjeveneisiin.⁵³

Vuoden 1925 tilannetta kuvaavat Gottbergin esittämät vuosikymmenen alkupuolella ruotsinkieliseltä rannikolta kerätyt tiedot. Pohjanmaalla Kokkolan seudulla useimmat kalastusalukset kulkivat tällöin moottorilla. Munsalassa ja Pietarsaaren saaristossa moottori- ja purjeveneitä oli yhtä paljon. Vaasan saariston pitäjistä Raippaluodossa kolmasosa veneistä kulki konevoimalla, sen sijaan Korsnäsisissä, Bergössä ja Maalahdella harvemmat. Etelämpänä Kaskisten ja Kristiinankaupungin välillä puolet ja Närpiössä taas suurempi osa aluksista oli moottoriveneitä, mutta maakunnan etelärajalla olevassa Siipyyn pitäjässä ne olivat harvinaisia.⁵⁴

Satakunnan rannikolla hankittiin muistitiedon mukaan ensimmäisen koneet Ahlasiin ja Merikarvialle 1910-luvun alussa sekä Rauhalle, Eurajoelle ja Luvialle kymmenluvun puolivälissä. Ensimmäiset oli kuitenkin saatettu ostaa jo 1900-luvun ensi kymmenellä, sillä 1911 ilmoitetaan Ahlaisissa olevan kuusi moottoria ja Merikarvialla-

⁴⁹ K. V. Åkerblom 1956, 97; sama 1958, 288—289.

⁵⁰ Nyback 1910, 274.

⁵¹ K. V. Åkerblom 1958, 289.

⁵² B. Åkerblom 1962, 108. — Ks. kuitenkin seuraavassa kappaleessa (ennen noottia 54) olevat tiedot Vaasan saaristosta.

⁵³ TYKL 623 Valkama 1969, 18—23. Ehkä tiedonanto tarkoittaakin varta vasten moottoriveneiksi tehtyjä aluksia.

⁵⁴ Gottberg 1925, 187.

kin jokunen. *Konepaatit* yleistyivät Pohjois-Satakunnassa 1920-luvun alkupuolella ja maakunnan rannikon eteläosassa saman vuosikymmenen puolivälin jälkeen.⁵⁵

Varsinais-Suomen rannikolla muistetaan ensimmäisten moottoriveneiden tulleen Pyhämaan Ketteliin 1914, jolloin sinne hankittiin turkulainen Pyrkijä.⁵⁶ Muita tietoja varhaisimmista hankinnoista ei täältä olekaan, mutta vuonna 1925 moottorit olivat Turunmaan saaristossa yleisimmin käytössä Turkua lähinnä olevilla seuduilla. Kemissä ja Särkisalossa ne olivat jo vallitsevia, kun taas naapuripitäjässä Hiittisissä käytettiin edelleen yleisesti purjeita mutta uusiin veneisiin asennettiin yleensä moottorit. Nauvossa oli yhtä paljon purje- ja moottoriveneitä, mutta lännempänä Korppoossa ja Iniössä miltei kaikki kalastajat tekivät matkansa purjehtien.⁵⁷

Myös Ahvenanmaalle ensimmäiset venemoottorit tulivat 1900-luvun ensimmäisellä kymmenellä. Aluksi niitä ei ollut monta, ja ne oli hankittu useimmiten luotsi- tai kirkkoveneisiin taikka muihin kollektiivisesti käytettäviksi aiottuihin aluksiin. Esim. Föglöstä kerrotaan, että kirkkovene Wargskäriin ostettiin vuonna 1905 moottori Kaskisista. Ensimmäistä maailmansotaa edeltävinä vuosina alkoi osa kalastajistakin varustaa veneitään konevoimalla, mutta vain harva uskalsi ottaa uutuuden käyttöön. Vasta 1920-luvulla maailmansodan päätyttyä venemoottori alkoi levitä nopeasti, ja muistitietojen mukaan olivat vuosikymmenen puolivälissä useimmat kalastajat ostaneet sen itselleen.⁵⁸ Saattoi kuitenkin olla kyliä, kuten Kumlingen Enklinge, joissa kalastajatorpparit ostivat ensimmäiset moottorit vasta 1920-luvun lopussa, ja moottoreita kohtaan tunnetut ennakkoluulot murtuivat lopullisesti vasta seuraavan vuosikymmenen puolella.⁵⁹ Gottbergin mukaan purjeveneet olivat Ahvenanmaalla vielä

⁵⁵ TYKL 590 Tikkanen 1968, 162; TYKL Erkkilä 1972, Haastatteluja Merikarvian kalastuksesta kesällä 1971, 6 ja 9; MV: kansat. tsto Räikkälä 1959. — Luviallakin keskusteltiin kalastajaseuran kokouksessa moottorin hankimisesta seuran veneeseen jo 1911 (ptk. 10. 11. 1911 § 6). Seuraavana vuonna se ostettiin (ptk. 20. 12. 1912 § 7), mutta kenenkään pitäjän yksityisen kalastajan suorittamasta ostosta ei ole vielä tietoa.

⁵⁶ Anttila 1969, 30.

⁵⁷ Gottberg 1925, 187.

⁵⁸ Vasström 1973, 53—54.

⁵⁹ Vasström 1971, 206; sama 1973, 54 ja 56.

vuonna 1925 kalastajien tärkeimpiä kulkuneuvoja. Mm. Kumlingessa, Eckerössä, Getassa ja Vårdössä ne olivat aivan vallitsevia ja Brändössäkin tavallisempia kuin moottoriveneet. Sen sijaan Sottungassa ja Kökarissa jälkimmäiset olivat jo yleisiä.⁶⁰ Mainittakoon, että lemlantilaisiin laivoihinkin koneet tulivat Pappin mukaan vasta 1910-luvulla.⁶¹

Uudenmaan rannikolla alettiin käyttää konevoimaa Porvoon saaristossa aivan 1910-luvun alussa: Porvoon Emäsalossa 1911 ja Pellingissä kohta sen jälkeen, eri tietolähteiden mukaan hiukan eri vuosina. Täällä ajoverkkopyynti pääsi kunnolla leviämään esimerkiksi Suur-Pellinkiin vasta moottorien tultua.⁶² Pernajan saaristoon ostettiin ensimmäinen moottori samoihin aikoihin, 1912.⁶³ Sipooseen uutuuden ilmoitetaan levinneen vuosien 1908 ja 1920 välillä.⁶⁴ Ruotsinpyhtäälle varhaisimmat venemoottorit, joista ensimmäinen oli Wickström, tulivat 1910-luvun puolivälissä, ja 1920 pitäjän saaristossa oli kaksikymmentä kalastaja- ja neljä muuta konevoimalla kulkevaa venettä.⁶⁵ Uudenmaan rannikolla moottorit ovat tulleet purjeita yleisemmiksi vuoteen 1925 mennessä muualla kuin Jussarön ja Hangon välisellä rannikolla. Loviisan, Pernajan, Porvoon ja Sipoon sekä Helsingin ympäristön kaikki ammattikalastajat käyttivät niitä samoin kuin useimmat Kirkkonummella, Inkoossa, Snappertunassa ja Tammisaaressa asuvat ammattiveljet. Sen sijaan Jussarössä oli vain kolme ja Hangossa yksi kalastajamoottori vuonna 1922, mutta Bromarvissa taas useimmilla kalastajilla.⁶⁶

Samoihin aikoihin kuin Uudenmaan rannikolla näkyy myös Suomenlahden ulkosaarilla vapaudutun purjeista. Suursaareen oli ajoverkkopyynnin yleistyessä ja pyyntimatkojen samalla pidentyessä hankittu jo vuoteen 1916 mennessä 26 moottoria, mutta ne kaikki

⁶⁰ Gottberg 1925, 187.

⁶¹ Papp 1971. Etelä-Suomen rannikolla alkoi rannikkohöyryliikenne kuitenkin jo 1870- ja 1880-luvuilla. Porvoon—Helsingin päivittäinen vuoro aloitettiin 1890-luvulla (F. Andersson 1935, 34).

⁶² Nordlund 1972, 10; Forssell—Segerstråle 1926, 20; Blomqvist 1954, 30; Segerstråle 1958, 59; F. Andersson 1935, 34.

⁶³ Forssell—Segerstråle 1926, 20.

⁶⁴ Engström 1957; 39. — Vuotta 1908 on varmaan pidettävä liian varhaisena?

⁶⁵ Allardt 1923, 134 ja 143.

⁶⁶ Gottberg 1925, 186—187.

oli asennettu entisiin purjeverneisiin. Aluksi miltei jokaisella sikäläisellä moottoriveneellä oli nimi (Aave, Haili, Parsu, Soma, Toive, Vihuri jne.), joka jäi kuitenkin myöhemmin pois. Vuonna 1920 saarella muistellaan olleen yhteensä 40 moottoriveneettä, joista 28 Suurkylässä.⁶⁷ Aikaisemman tiedon mukaan Suurkylässä oli kuitenkin 32 moottoriveneettä jo 1919, ja vain neljästä ajokalastusveneestä puuttui kone.⁶⁸ Tytärsaaren ensimmäinen moottori hankittiin 1915 Kukkonimiseen postinkuljetusveneeseen. Parin kolmen seuraavan vuoden aikana tulivat ensimmäiset kalastajien ostamat, mm. vuonna 1918 kaksi Wickströmin valmistamaa kahdeksan hevoisvoiman kaasutinmoottoria, ja pian koneet yleistyivät. Täälläkin ne sijoitettiin aluksi purjeverneisiin.⁶⁹

Karjalan monissa pitäjänkirjoissa puututaan tässä käsiteltävään kysymykseen vain satunnaisesti, vaikka kalastuksesta kirjoitetaan miltei kaikissa. Näissä on Kannaksen rannikolta tieto vain Koivistolta. Täällä moottorien sanotaan tulleen yleisempään käyttöön 1930-luvulla, mutta ensimmäinen oli kuitenkin ostettu Humaljoelle 1920 ja Tiurinsaarelle 1925.⁷⁰ Virolahden Sydänkylässä tiedetään olleen jo 1919 kymmenkunta, Pitkäpaadella samoin kymmenkunta ja Paa-tiossa kuusi moottoria.⁷¹ Samoihin aikoihin kuin Suomenlahden puolelle moottorit näyttävät ilmestyneen Laatokan puoleiselle Kannaksen rannikolle. Sekä Käkisalmen että Sortavalan seudun kalastajat ottivat ne käyttöön heti itsenäisyyden ajan alussa, ja laajempi pyynti tapahtui viime sotiin saakka moottoriveneillä ulappavesillä.⁷² Pyhäjärven kalastajat saivat moottorit vuoden 1926 tienoilta alkaen. Viimeisinä rauhan vuosina ne kuuluivat melkein jokaisen kalastajan varusteisiin, ja Sortanlahden kalastajilla niitä oli 50—60.⁷³

Moottorit on yleensä sijoitettu aluksi entisiin *seilipaatteihin*, kuten on todettu jo parissa yhteydessä (Kälviä, Suursaari, Tytärsaari), ja vasta myöhemmin on rakennettu varta vasten *konepaatteja*. Esimerkiksi Ahvenanmaalla moottorit asennettiin yleensä vanhoihin

⁶⁷ Mattila — Mattila 1941, 188.

⁶⁸ Olander 1920, 130.

⁶⁹ Aalberg 1963, 77.

⁷⁰ Aalberg — Hoppu 1953, 216.

⁷¹ Olander 1920, 130.

⁷² Sarkanen 1958, 845; Savolainen 1954, 424.

⁷³ Wiika 1950, 278.

verkkoveneisiin tai suurehkoihin julliin, soutuveneisiin. Tämä johtui osaksi säästäväisyydestä: ei haluttu hankkia uutta alusta, ennen kuin entinen oli kulunut loppuun. Toisaalta tarvittiin vain pieniä muutoksia, jotta kone saatiin asennetuksi. Tavallisesti vain tehtiin alusta moottoria varten ja muutettiin peräsintä potkurin vuoksi. Myös perää saatettiin vahvistaa, koska potkuriakseli tuli kulkemaan sen läpi. Myöhemmin uutta venettä rakennettaessa nämä vähäiset muutokset voitiin helposti ottaa huomioon.⁷⁴ Moottorien vaikutuksesta onkin todettu, että 1930-luvulla, jolloin purjeet olivat miltei kokonaan hävinneet kalastajaveneistä, vanhat venetyypit olivat säilyneet useimmilla seuduilla melkein muuttumattomina. Vain Uudenmaan rannikolla modernimpi veneenrakennus oli päässyt vaikuttamaan kalastusalusten tyyppiin ja rakennustapaan.⁷⁵ Vastaavasti siirryttiin melko vaivattomasti käyttämään uudelleen purjeita esim. Satakunnan rannikolla toisen maailmansodan aikana ja jälkeen valinneen polttoainepulan vuoksi. Tällöin tosin *seilaaminen* kävi hankalasti, koska ei ollut köliä.⁷⁶

Ensimmäiset koneet ovat olleet hyvin usein vaasalaisen Wickströmin tehtaan tekemiä, kuten edellä on ilmennyt useissa yhteyksissä.⁷⁷ Myös vuonna 1925 käytössä olleista enimmät olivat ainakin ruotsinkielisellä rannikolla saman tehtaan valmistamia.⁷⁸ 1930-luvulla todetaan, etteivät muut tehtaat ole pystyneet horjuttamaan Wickströmin koneiden saavuttamaa luottamusta, vaikka niiden tuotteita onkin ollut jatkuvasti tarjolla. Wickströmin moottorit oli ehditty todeta varmakäyntisiksi ja helppohoitaisiksi.⁷⁹ Merkin suosio on jatkunut nykypäiviin.⁸⁰

Veljekset John ja Jakob Wickström olivat perustaneet konetehtaansa Vaasaan vuonna 1906 oltuaan sitä ennen teollisuusosalalla Yhdysvalloissa, John jo vuodesta 1887 alkaen. Tehdas on alallaan toinen pohjoismaissa; eräs tanskalainen oli vanhempi. Merimoottorien ohella

⁷⁴ Vasström 1973, 53—54 ja 56.

⁷⁵ Järvi 1934, 62.

⁷⁶ TYKL 590 Tikkanen 1968, 162.

⁷⁷ Vaasan saaristo, Ruotsinpyhtää, Tytärsaari, Pyhäjärvi Vpl. — Wickström on myös Ahvenanmaalla yksi käytetyistä merkeistä kuten myöhemminkin (Vasström 1973, 53).

⁷⁸ Gottberg 1925, 188.

⁷⁹ Järvi 1932, 172.

⁸⁰ Pitkänen 1954, 145.

on tuotettu kauan myös maamoottoreita — aluksi mahdollisesti vain niitä — mm. puimakoneita varten, mutta 1940-luvulta lähtien on keskitytty yksinomaan edellisiin.⁸¹

Alusta alkaen on hankittu Wickströmien lisäksi muiden, varsinkin alkuaikoina usein lyhytikäisiksi jääneiden valmistajain tuotteita. Eräs kälviäläinen kalastaja tilasi ensimmäisen koneensa 1926 Ruosista.⁸² Pyhämaan Kettelin kylään ostettiin ensimmäisenä turkulainen Pyrkijä.⁸³ Rauman saaristossa ensimmäinen oli tietävästi Porin Pihlavassa toimineen Vilénin konepajan tekemä *kissanpää*, jota sanotaan valmistetun kaikkiaan seitsemäntoista. Niitä on ollut käytössä myös Reposaarella ja Ahvenanmaalla.⁸⁴ Merikarvialle hankittiin ensimmäisenä Grönlundin valmiste Kaskisista,⁸⁵ mutta erään toisen tiedon mukaan ensiksi olisi ostettu eräs amerikkalainen kaksitahtinen kuulamoottori.⁸⁶ Ahlaisissa eräs kalastaja osti vuonna 1920 veneen, jossa oli *reposaarelainen*, nykyisen Reposaaren Konepajan edeltäjän tuote.⁸⁷ Sipoossa sanotaan ensimmäisen moottorin olleen Aho-merkkiä. Siinä ei ollut jäähditysjärjestelmää, vaan koneen päälle piti viskata silloin tällöin kylmää vettä liian kuumenemisen estämiseksi.⁸⁸ Moottorien leviämistä on tarkemmin tutkittu vain Ahvenanmaalla. Siellä esiintyivät aluksi Vilén, Wickström, Palmer ja Buffalo. 1920-luvulla tulivat kahden ensin mainitun rinnalle merkeiksi Pyrkijä, Sjöholm ja Forselius.⁸⁹ Myöhemmin ovat Wickströmin ohella tavallisimpia moottoreita olleet Olympia-merkkiset.⁹⁰

⁸¹ TYKL 659 Markku Aukia 1970, Eläkkeellä olevien metallimiesten haastatteluja Vaasassa, 1—3 ja 19.

⁸² TYKL 623 Valkama 1969, 18.

⁸³ Anttila 1969, 30.

⁸⁴ SKY Vieno Stenros 1963, Satakunnan rannikkoalueen kalastuksen ja kalatalouden kehityksestä 1900-luvulla. Tekniikkotyö. Pori, 54; Vasström 1973, 53.

⁸⁵ SKY Stenros 1963, 73. Kumlingeen ostettiin 1923 kolmen hv:n Grönlund (Vasström 1973, 54).

⁸⁶ TYKL Erkkilä 1972, 9.

⁸⁷ TYKL Seppo Knuutinen 1970, Kalastaja Oskari Sulaveden haastattelu Ahlaisissa, 1.

⁸⁸ Engström 1957, 40. — Kysymyksessä saattoi olla myös "Ahjo", jota mainostettiin 1920-luvun alussa Ahvenanmaalla (ks. Vasström 1973, 55).

⁸⁹ Vasström 1973, 53—54.

⁹⁰ Wiika 1950, 145; Pitkänen 1954, 145; MMTM, venetiedusteluun 1954 saapuneet vastaukset, joihin edellinen perustuu.

Moottorien voimakkuus on vaihdellut viime vuosiin saakka neljän ja kahdentoista hevosvoiman välillä. Alkuaikoina esiintyi vieläkin heikompia kahden, kolmen hevosvoiman koneita.⁹¹ Niillä saavutettava nopeus ei ole kovin suuri, sillä esim. Eurajoella sanotaan tavallisella veneellä ajatun räähkipyyntimatkoilla, joita tehtiin viimeksi 1940-luvulla, viittä kuutta solmua.⁹² 1950-luvulla suoritettun tiedustelun mukaan nopeus vaihteli eri rannikonosilla viiden ja kahdeksan solmun välillä.⁹³ Aivan alkuaikoina on jouduttu ajamaan usein hitaammin. Ainakin Merikarvialla muistetaan ensimmäisten moottoriveneiden omistajien hinanteen pientä *fraktia* vastaan perässään niin pitkiä seilipaattikaravaaneja, että oli kuljettu vain vähän soutuvauhtia nopeammin. Eräs kalastaja kulutti tämän naapurien auttamisen takia ensimmäisenä kesänään peräti 34 tynnyriä polttoainetta.⁹⁴

Edellä olevista tiedoista on käynyt ilmi, että moottorit yleistyivät nopeasti 1910- ja 1920-luvuilla. Tämän todistaa myös se kalastuslehdessä ollut uutinen, että vuonna 1918 kauppa- ja teollisuuskomissio myönsi polttoainepulan takia kalastajille 500 senaatin elintarviketoimituskunnan puoltamaa ajolupaa moottoriveneillä liikkumista varten.⁹⁵ Kuitenkin tämä pula varmaan oli omiaan hidastamaan kalastuksen koneellistumista, ja siksi jouduttiin esim. Satakunnan rannikolla asumaan paljon ulkokareilla sesonkiaikana.⁹⁶ Kuten edellä totesimme, Ahvenanmaallakin venemoottorien nopea yleistyminen pääsi käyntiin vasta sodan päätyttyä. Siellä on todettu kalastajilla olleen aluksi ennakkoluuloja tulokasta kohtaan. Ajateltiin, ettei pyydyksille ole hyväksi joutua tekemisiin polttoaineen ja öljyn kanssa. Niin ikään oli aluksi käytännön hankaluuksia. Esim. Kumlingessa täytyi Enklingen ensimmäistä konetta lämmittää puhalluslampulla ennen käynnistämistä. Myös pyydykset sotkeutuivat aluksi usein potkuriin,

⁹¹ Esim. Gottberg 1925, 188; FTF 1925, 141; Järvi 1932, 172; TYKL 659 Aukia 1970, 137; Vasström 1973, 53 ff. — Eräissä tapauksissa oli 1950-luvulla alarajaksi ilmoitettu 3 hv ja eräissä toisissa ylärajaksi 14 tai 16 hv (MMTM venetied. 1954).

⁹² TYKL 590 Tikkanen 1968, 63.

⁹³ MMTM venetied. 1954.

⁹⁴ TYKL Erkkilä 1972, 9.

⁹⁵ SKL 1918, 79—80.

⁹⁶ Tikkanen 1973, 84 ja 86.

kun oltiin tottumattomia veneen käsittelyssä.⁹⁷ Tärkeänä moottorien leviämisen hidastajana on ollut myös niiden kalleus, vaikka jälkeen päin on usein todettu ajan säästön korvanneen hankintahinnan jo samana kesänä.⁹⁸

Venemoottoreiden käyttöontuloa edisti tehtaiden ja jälleenmyyjien toiminta. Edellä on huomautettu Wickströmin tehtaan Vaasan saaristossa pitämästä esittelystä (ks. s. 128). Ahvenanmaalla tehtiin ostot vuosisadan alussa Maarianhaminasta tai joskus Turusta, kun paikallisia jälleenmyyjiä ei vielä ollut. Lehdistössä alkoi esiintyä ilmoituksia, joissa tiettyä merkkiä mainostetaan muita paremmaksi. Sodan jälkeen edustajia oli jo joka pitäjässä.⁹⁹

Satakunnan rannikolla eräät kalastajaseurat valitsivat vuonna 1915 yhteiseksi moottorienhankintamieheksen Satakunnan Maanviljelysseuran kalatalousneuvojan, joka sai ostajilta pienen palkkion.¹⁰⁰ Kalastajaseurojen järjestämien kesäjuhlien perinteisiin purjehduskilpailuihin otettiin tämän vuosisadan alkukymmenillä mukaan omaksi sarjaksi myös moottoriveneet, jotka jäivät myöhemmin yksinomaisiksi.¹⁰¹ Myös seurojen kalatalousnäyttelyt lienevät antaneet virikkeitä.¹⁰²

Myös eräät muut yhdistykset ovat olleet levittämässä ainakin moottorien tuntemusta lehtiensä välityksellä. Suomen Kalastusyhdistyksen aikakauslehdessä esiintyi 1910-luvun lopulla jatkuvasti erään helsinkiläisen liikkeen ilmoitus.¹⁰³ Lehti oli muuten julkaissut ainakin 1890-luvulla verkkoja esitteleviä ilmoituksia.¹⁰⁴ Eräs kan-

⁹⁷ Vasström 1973, 53 ff.

⁹⁸ Ks. esim. K. V. Åkerblom 1956, 97; sama 1958, 289; Vasström 1973, passim.

⁹⁹ Vasström 1973, 53 ja 55.

¹⁰⁰ Satakunnan kalastajaseurojen keskustoimikunnan kokous (ptk. 20. 3. 1915 Luvian KS:n arkistossa, kohta 4). Luvian kalastajaseura vahvisti hänelle 3 %:n palkkion (ptk. 31. 3. 1915, § 2). Merikarvialla Brändön — Sat. KS hyväksyi asiamiehen lopullisesti tämän ehdottamasta palkkiosta (ptk. 30. 3. 1915, § 2).

¹⁰¹ Ks. esim. Luvian KS ptk:t 1. 4. 1926 § 7 ja 18. 11. 1927 § 7 ("kilpailu moottori- ja mahdollisesti purjeverneiden kesken juhannuksen aikaan").

¹⁰² Esim. Haapasaarella syyskuussa 1915 pidetyssä kalatalousnäyttelyssä oli esillä kuusi venettä, joista kaksi moottoriveneitä (SKL 1915, 164). — Aalbergin mukaan saaren ensimmäinen moottori ostettiin samana vuonna (Aalberg 1963, 77).

¹⁰³ SKL 1917—1920, takakannet.

¹⁰⁴ Ks. esim. SKL 1892, 16 sekä 1894; 48, 88 ja 148.

sanopisto taas painatti 1910-luvulla julkaisemaansa kalastajain kalenteriin monena vuonna peräkkäin moottorinhoito-ohjeita.¹⁰⁵ Myös erillisten moottorinhoitokurssien järjestämistä on ehdotettu, ja tietävästi sellaisia on järjestettykin, ainakin Salmin Mantsinsaarella.¹⁰⁶

Propagandaa tehokkaammin moottorien nopeaan leviämiseen kaikkialle rannikko- ja saaristoalueelle vaikutti varmaan niiden tuoma suuri ajan ja vaivan säästö. Ennakkoluuloistaan huolimatta kalastajat eivät voineet olla huomaamatta, että konevoimalla ehdittiin pyyntipaikoille paljon nopeammin ja paremmin levänneinä kuin soutaen tai purjehtien. Niin ikään markkinointimatkat voitiin tehdä lyhyemmässä ajassa, ja näin kalaa voitiin tuoda myytäväksi tuoreena entistä kauempaa.

Maalahdella pyydettiin ennen silakkaa kesällä ulkosaaristossa pesäverkoilla (*ketsor*) ja kalastus jatkui öiden pimennyttyä koukkuverkkopyyntinä (*krokar*). Tänä aikana asuttiin kalastustuvissa, joilta palattiin kotiin noutamaan ruokatarvikkeita kahden viikon välein tai harvemmin. Saalis myytiin suolattuna. Moottorien tultua voitiin ruveta käymään useammin kotona ja aloitettiin tuoreen kalan myyntimatkat Vaasaan. Esim. matka Åminnesta Malaxkallan- eli Rönnskärskallan-nimiselle karille oli kestänyt soutaa kymmenen tuntia, mutta nykyään päästään kaksi kertaa yhtä kaukana (n. 40 km) sijaitsevalle Storskärille kolmessa neljässä tunnissa.¹⁰⁷

Satakunnan rannikolla oli lähdetty *rääkimereen* puolen päivän ja kello kolmen välillä, joskus viideltä, ja verkot koetettiin saada veeteen yhdeksän, kymmenen tai viimeistään yhdentoista aikaan. *Konepaattien* tultua voitiin lähteä kuudelta tai seitsemältä, ja esim. Eurajoella ajettiin vain tunti tai puolitoista Kallasta ulos päin, jolloin koko menomatka kesti ehkä pari tuntia.¹⁰⁸ Moottorien tulo oli tärkeimpänä syynä siihen, että voitiin luopua kesäkalastussesongin aikana käyttämästä kareille rakennettuja kausiasumuksia.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Några råd för skötsel av båtmotor. KalFF 1917, 87—89; 1918, 87—89 ja 1919, 88—90.

¹⁰⁶ Viljanto 1952, kuva s:lla 36.

¹⁰⁷ SLS 1091 Toivo Tikkanen, kesällä 1973 saariston kalastajaelämästä tehdyt haastattelut. Koko Maalahden-retkikunnan tuloksista pääosa ilmestyyneen jouluksi kirjana (Meddelanden från Folkkultursarkivet 2. Skrifter utg. av SLS).

¹⁰⁸ TYKL 590 Tikkanen 1968, 62—63.

¹⁰⁹ Näistä kämppäasutuksista ks. Tikkanen 1973, 83 ff.

Venemoottorien leviämistä ja niiden käyttöönoton seurauksia on tutkittu tähän mennessä vain Ahvenanmaan saaristossa, lähinnä Kumlingen Enklingen kylässä. Täällä moottorien tulosta on todettu olleen paitsi suoranaista käytännön hyötyä — ajan ja vaivan säästyminen — myös perusluonteisia vaikutuksia kylän ja sen kalastuksen organisaatioon.

On voitu luopua käyttämästä Enklingen silakanpyyntipaikkojen lähellä olevia yöpymismajoja ja sen jälkeen myös kylän ulkopuolella olevaa satamaa (Västanpå) ja ryhtyä käyttämään tukikohtana kylän rantaa. Samalla on voitu tehdä esim. pintityöt samaan aikaan syksyisen pohjaverkkokalastuksen kanssa. Kalan markkinoinnissa on siirrytty entisestä tavasta myydä koko kesän saalis syksyllä suolatuna yhä enemmän tuoreen kalan kauppaan. Samanlaisia vaikutuksia moottoreilla on ollut muualla Ahvenanmaalla.¹¹⁰

Eriyisen suuri on vaikutus ollut tilattomien kyläläisten elämään. Näiltä oli kulunut aikaisemmin kokonainen työpäivä matkaan kylästä kalavesille, joiden lähettyvillä olikin sitten asustettu viikko-kausia. Nyt tuoreen ruoan hankinta pyyntipaikoille ei enää tuottanut vaikeuksia, ja näin hakeutuminen kylän heikoimmilta kalastuspaikoilta pyytämään kylänrajan ulkopuolelle kävi helposti. Kun torpparien saaliit kasvoivat, myös talolliset alkoivat 1930- ja 1940-luvulla yhä enenevässä määrin pyytää kauempana, ja tapaoikeuteen perustuva vuorokausikiertoinen kylän kalavesien lohkojako alkoi menettää merkitystään.¹¹¹ Torpparien kannalta oli viime vuosisadalla saapunut koukkuverkkokalastus merkinnyt pääsyä mukaan tuottavaan kalastukseen, vaikkakin talonpojat olivat jakaneet parhaat kylän vesillä olevat laskupaikat.¹¹²

Suomenlahden itäosissa ajoverkkopyynti levisi kalastajien keskuuteen samoihin aikoihin kuin moottorit tulivat tunnetuiksi, ja nämä kaksi uutuutta näyttävät nopeuttaneen toistensa omaksumista (Suursaari, Tytärsaari, Porvoon saaristo).¹¹³ Porvoon saaristossa on tähdennetty myös sitä, että nyt alettiin saada kala tuoreena mark-

¹¹⁰ Vasström 1973, 56 ff.

¹¹¹ Vasström 1971, 207—209; sama 1973, 63 ff.

¹¹² Stora 1970, 28 ff.; Vasström 1971, 204—205; sama 1973, 26 ff.

¹¹³ Olander 1920, 130; Mattila — Mattila 1941, 188; Aalberg 1963, 77; Forsell — Segerstråle 1926, 20.

¹¹⁴ Forsell — Segerstråle 1926, 20; Blomqvist 1954, 29.

kinoille ja tehokkaaseen jakeluun nopeiden maakulkuneuvojen välityksellä.¹¹⁴

Vpl. Pyhäjärvellä on myös tähdennetty kalastuksen moottorien tulon myötä saamaa aivan uutta leimaa. Miehistö on lohenkalastusveneessä voitu laskea neljästä kahteen mieheen, ja silti siimoja on voitu jatkaa ja tehdä entistä pitempiä matkoja.¹¹⁵ Myös muualla Laatokalla pyydettiin itsenäisyyden aikana ulappavesillä, mikä ilmeisesti on yhteydessä moottorien tuloon ajanjakson alussa esim. Käki-salmen¹¹⁶ ja Sortavalan¹¹⁷ seuduille.

Loppukatsaus

Tässä käsitellyillä uudistuksilla on voitu todeta olleen suuri vaikutus kalastukseen sekä kalastajan työhön ja kalastajayhteisön organisaatioon. Koetamme luoda lopuksi kuvan siitä, millainen kehityksen yleinen suunta on ollut. Näyttää siltä, että toisaalta alussa mainitut uudet pyyntimenetelmät ja toisaalta tässä tarkemmin käsitelty pyyntineuvojen suurentuminen, niiden valmistuksen siirtyminen kalastajaperheen ulkopuolelle ja konevoiman tuleminen mukaan kalastukseen ovat osa laajempaa koko yhteiskunnan teknistymis- ja teollistumiskehitystä. Yhteyksiä siihen ei tässä ole voitu eikä liene tarpenkaan selvittää. Seuraavassa esitettävä eräänlainen tiivistelmä perustuu lähinnä Satakunnan rannikolta saatuihin tietoihin,¹¹⁸ mutta kehityksen on syytä olettaa kulkeneen muualla samoja linjoja.

Tärkein pyyntikausi alkoi jäiden lähdettyä, mitä ennen oli jo tehty esitöitä tervaamalla veneitä, värjäämällä ja pauloittamalla verkkoja ja toimittamalla muita valmisteluja. Niissä perheissä, joista osallistuttiin kevätpyyntiin pesäverkoilla, miesten aika kului pyyntimatkoihin. Kaksimiehiset venekunnat lähtivät hyvissä ajoin iltapäivällä, kauimpaa jo puolenpäivän aikaan, seilaamaan pyyntipaikoille. Yösydäntä nukuttiin kalasaunassa verkkojen ollessa vedessä, ja aamulla ehdittiin kotiin neljän, kuuden maissa. Naiset olivat silloin kahvipannuineen rannassa vastassa ja aloittivat heti kalojen pudis-

¹¹⁵ Wiika 1950, 278.

¹¹⁶ Sarkanen 1958, 845.

¹¹⁷ Savolainen 1954, 424.

¹¹⁸ Ks. TYKL Tikkanen 1968, 12 ff. passim.

telun verkoista tavallisesti suoraan paattiin. Tämä työ kesti ainakin kaksi, mutta tavallisemmin kolme tuntia. Miehet huolehtivat verkkojen kantamisesta ja levittämisestä kuivumaan vapeille.

Tänä aikana oli rantakivillä kiehunut kypsäksi silakoista ja ehkä päälle heitellyistä perunanlohkoista rantakeitto, joka syötiin aamiaiseksi. Miehet pääsivät joiksikin tunneiksi nukkumaan, mutta naisten tehtävänä oli huolehtia saaliista. He lähtivät pienemmällä paatilla myyntimatkalle kaupunkiin, jos kalaa oli tullut riittävästi eikä saalista sopinut lähettää vuorotteluperiaatteella jonkun naapurin veneessä. Matka tehtiin seilaten tai tyynellä soutaen. ”Akka pannaan airoihin” oli muodostunut sananparreksi. Joskus sentään päästiin *slääppiin* höyrylaivan perään osaksi matkaa. Illan suussa ehdittiin tavallisesti kalarantaan, jossa maalaiset rattaineen, kalaporvarit ja muut ostajat olivat odottamassa. Paluumatkalla viivytettiin myöhään iltaan, joten naisille ei jäänyt ennen aamua paljoa nukkumisaikaa. Miehet olivat menneet jo päivällä *silakmereen* uudelle matkalle. Ellei jostain syystä lähdetty myyntimatkalle, kalat oli perattava ja suolattava rantahuoneessa odottaviin suurin ammeisiin. Tämäkin työ saattoi tottuneiltakin kestää tuntikausia, ja jouduttiin ehkä hakemaan apua naapurista. Tähän tiukkaan vuorokausirytmiin tarjosivat helpotusta vain niin tuuliset ilmat, ettei uskallettu lähteä merelle.

Varsinaisen kalastuksen ja siihen välittömästi liittyvien töiden lisäksi tulivat naisten osalle perheen muutamat kotieläimet sekä lasten kanssa suomuskalan pyynti rantavesistä. Kaikki muutkin taloustyöt oli tehtävä pyynnin lomassa.

Pesäpyynnin jälkeen alkoi *rääki* eli ajoverkkopyynti avomereltä silakan mentyä ulommaksi syönnökselle kevätkudun päätyttyä ja vesien lämmettyä. Kalaa oli seurattava, ja matkoja saatettiin lyhentää asumalla viikot ulkokareille rakennetuissa kämpissä, jolloin pudistelijat seurasivat usein mukana. Rääkkiin osallistuivat kaikki kalastajat, ja sitä kesti syysmyrskyjen tuloon syyskuulle, toisinaan paljon pitempäänkin.

Syksyllä tulivat markkinamatkat, jotka kestivät monta päivää tai jopa pari viikkoa kuten Porin ympäristöstä Saloon tehdyt matkat. Myymättä jäänyt suolakala vietiin talvella hevospelillä sisämaahan kaupattavaksi talosta taloon ajaen. Sen ohessa miesväki osallistui talvipyyntiin hauki- ja madekoukuilla, verkoilla ja nuotilla, varsinkin Kokemäenjoen suualueen makeammista vesistä isoilla nors-

sinuotilla. Naiset huolehtivat karjapuolesta ja kehräsivät iltakaudet verkkolankoja muiden puhdetöiden lisäksi. Vanhusten ja lasten tehtävänä oli kutoa uusia verkkoja. Lapset osallistuivat työhön kuusi-seitsenvuotiaasta alkaen kutomalla isän antaman tingin ennen omiin leikkeihin pääsemistä. Ihan pienimmät autoivat pujottamalla lankaa kävyille. Esitettyyn kuvaan alkaa tulla muutoksia vuosisadan loppupuolella. Kalastus tulee mukaan noin sata vuotta sitten alkaneeseen teollistumisprosessiin.

Lankoja ja sitten verkkoliinoja alettiin valmistaa tehtaissa, jolloin kehräämiseen ja kutomiseen aikaisemmin käytetty aika jäi muihin tarkoituksiin. Olemme todenneet, että tämä tapahtui noin 1870-luvun ja ensimmäisen maailmansodan välisenä aikana kaikilla rannikoillamme. Muutos koitui etupäässä muiden perheenjäsenten kuin varsinaiseen kalastukseen osallistuvien miesten hyväksi.

Ajansäästöä kummallekin sukupuolelle verkkokalastukseen nähden on edelleen merkinnyt isojenrysiä käyttööntulo 1870-luvulta alkaen. Yhden rysän kokeminen ei kestänyt kauan, ja päivittäinen pyydysten pudistelu ja kuivaus jäivät pois. Rysäpyynnin samoin kuin muidenkin pyyntimenetelmien kuvaaminen on tässä jouduttu sivuuttamaan.

Moottorit helpottivat ja ennen kaikkea nopeuttivat suuresti sekä pyynti- että myyntimatkoja. Aikaa säästy muuhun, ja ennen kaikkea ei oltu enää niin riippuvaisia etäisyyksistä, tuulista, salmien virroista ja muista luonnon asettamista rajoituksista kuin aikaisemmin.

Nykyinen tilanne poikkeaa esitetystä ennen kaikkea siinä, että pyynnin tehostuttua ja elintasovaatimusten kasvaessa kalastajaperheet ovat vähentyneet. Näissä perheissä tavallisesti vain perheenpää osallistuu kalastustyöhön, hankin markkinoinnin siirryttyä perheen ulkopuolelle vain osan vuotta ja lyhyempiä työpäiviä tehden.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Kirjallisuus

Aalberg 1963. A. F. Aalberg, Tytärsaari. Tytärsaaren Kalastajaseura r.y:n kustantama kotiseutujulkaisu. Kotka. | *Aalberg—Hoppu 1953.* A. F. Aalberg — K. W. Hoppu, Kalastusolot. Koivisto. Sen vaiheista, asukkaista ja elinkeinoista. Julk. Koivikko-säätiö. Vammala. | *Alagrund 1920.* Oskar N. Alagrund, Vanhoista ja nykyisistä kalastustavoista Merikarvialla. SKL 1920, 19—24. | *Allardt 1923.* Anders Allardt, Strömfors socken. Helsingfors. | *F. Andersson*

1935. Felix Andersson, Pellingetraktens kommunikationer. FTF 1935, 34—35. | *Andersson 1935*. Sven Andersson, Stornot och strömmingsköt på Åland. Svenska Kulturbilder N. F. IV, 263—286. Stockholm. | *Andersson 1938*. Sven Andersson, Fiskarliv i svenska Österbotten. Budkavlen 16, 1937, 14—32. | *Anttila 1969*. Veikko Anttila, Pyhämaan Kettelin kyläorganisaatiosta 1900-luvulla. Turun Yliopiston kylätutkimusryhmän julk. 2. Turku. | *Blomqvist 1954*. Carita Blomqvist, Livet ute i skärgården. Hbm 28, 28—30. | *Budkavlen* = Budkavlen. Organ för Brages sektion för folklivsforskning och Institutet för nordisk etnologi vid Åbo Akademi. Åbo 1922 ff. | *Circonstance* = Publications de circonstance. Conseil permanent pour l'exploration de la mer. Série C. Copenhague 1903 ff. | *Danilevski 1875*. Opisanie rybolobstva v severo-zapadnih ozerah. Sostavleno N. Ja. Danilevskim. Izledovanija o sostojanii rybolobstva v Rossii. Tom IX. S. Peterburg. | *Ekman 1910*. Sven Ekman, Norrlands jakt och fiske. Uppsala. | *Engström 1957*. Christer Engström, Förändringar i fiskenäringen i Sibbo skärgård de senaste 50 åren. Hbm 31, 39—42. | *Forssell—Segerstråle 1926*. Fr. Forssell — C. Segerstråle, Fiske och fiskare i Pernå. Hbm 4, 12—21. | *FTF* = Fiskeritidskrift för Finland. Utgivare Fiskeriföreningen för Finland. Helsingfors 1892—1911, 1914 ff. | *Gardberg 1931*. John Gardberg, Samfällida näringsfång vid havsbandet. Folkloristiska och etnografiska studier IV, 99—152. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 242. Helsingfors. | *Gottberg 1924*. Gunnar Gottberg, Strömmingsfiske med krokskötter. FTF 1924, 74—77. | *Gottberg 1925*. Gunnar Gottberg, Fiskarens farkoster. FTF 1925, 186—188. | *Gottberg 1927*. Gunnar Gottberg, Strömmingsfisket i Nyland, Åboland, Åland och svenska Österbotten. Finlands Fiskerier 8, 1927, 42—86. Helsingfors. | *Hbm* = Hembygdsminnen. Samlade av Elevförbundet av Borgå Folkhögskola. Borgå 1923 ff. | *Hellevaara 1927*. Einari Hellevaara, Kalastuselinkeinoon kottamisesta. Suomen Kalatalous 9, 1927. Helsinki. | *Hintikka 1969*. Niilo Hintikka, Kalansaalis, kalastajat, kalastuksessa käytetyt veneet, pyynti rekisteröidyillä aluksilla sekä kotimaisen kalan jalostus ja kauppa Suomessa vuonna 1966. Suomen kalatalous 41. Helsinki. | *Järvi 1932*. T. H. Järvi, Suomen merikalastus ja jokipyynti. Porvoo. | *Järvi 1934*. T. H. Järvi, Die Seefischerei von Finnland. Handbuch der Seefischerei Nordeuropas. Band VIII, Heft 4. Stuttgart. | *Järvi 1951*. T. H. Järvi, Kalatalous. Suomen maantieteen käsikirja, 44—452. Helsinki. | *Järvi 1959*. T. H. Järvi, Suomen kalat ja kalatalous. Oma Maa V, 163—176. Porvoo. | *KalFF* = Kalender för Finlands Fiskare. Utg. av Östra Nylands Folkhögskola. Borgå 1916 ff. | *Karlsson 1957*. Kaj Karlsson, Skärgårdsfisket förr och nu på min hemort. Hbm 30, 43—48. | *Lindeman 1929*. Oy. Aino Lindemanin kirjelmä Valtioneuvostolle lokakuun 29 päivänä 1929. Vaasa. | *Linnainmaa 1928*. S. Linnainmaa, Kalastuksesta Pohjois-Satakunnan rannikolla. Satakunta II, 183—191. Julk. Satakuntalainen Osakunta. 2. p. (1. painos 1911), Vammala. | *Mattila—Mattila 1941*. J. W. Mattila—Jorma Mattila, Suursaari. Porvoo. | *Melander 1931*. K. R. Melander, Sillin eli suurhailin kalastuksesta maassamme 1500-luvulta alkaen ynnä entisaikain kalataloudestamme. Historiallisia tutkimuksia XII. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki. | *Mäkinen*. Ks. Vilkuva—Mäkinen 1953. | *Niemi 1960*. Frans W. Niemi, Kalastuksesta ja pyyntineuvojen valmistuksesta. Luvia lahden part-

tailt, 119—161. Vanhaa Satakuntaa V. Satakunnan Nuorisoseurain Liiton julkaisuja. Pori. | *Nikander 1938*. Gabriel Nikander, Allmendewasser und Wiese in den Dorfschaften von Swedisch-Österbotten. Folk-Liv 1938, 48—76. Stockholm. | *Nikander 1959*. Gabriel Nikander, By och bonde i Svensk-Österbotten. Folklivstudier V. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 370. Borgå. | *Nordlund 1972*. Ivar Nordlund, Bruksbåtar i Borgå skärgård. Borgå. | *Nordqvist 1896*. O/sc./N/ordqvist/, Isorysät ja isorysäkalastus. SKL 1896, 18—53. | *Nyback 1910*. Petter Nyback, Silakkakalastus Bergöössä kesällä 1910. SKL 1910, 273—274. | *Nikula 1957*. Oscar Nikula, Vaasan Puuvilla Oy 1856—1956. Helsinki. | *Olander 1920*. Ilmari Olander, Ajokalastus Suomessa I—II. SKL 1920, 48—53 ja 129—134. | *Papp 1971*. David Papp, Äländsk allmogeseglation 1800—1940 med särskilt hänsyn till sjöfarten på Stockholm. Sjöfarten i Lemlands socken 1800—1940. Rapport 1/1971 av Sjöhistoriska Museet. S.a. & I. (Stockholm). | *Pitkänen 1954*. Heikki Pitkänen, Merenrannikkomme moottoriveneistä. SKL 1954, 143—145. | *Sandman 1906*. J. Alb. Sandman, Uebersicht ueber die Seefischerei Finnlands. Die Ostseefischerei in ihrer jetzigen Lage IV. Circonstance No 13 C. | *Sarkanen 1958*. J. Sarkanen, Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan historia III, 1870—1939. Kust. Käksi-säätiö. Lahti. | *Savolainen 1954*. P. Savolainen, Kalastusta Sortavalan seudulla. Sortavalan maalaiskunta. Muistojen kirja. Julk. Sortavalan säätiö. Jyväskylä. | *Segerstråle 1958*. Curt Segerstråle, Fisket i Pellinge i slutet av 1800- och början av 1900-talet. Hbm 32, 47—66. | *Segerstråle*. Ks. Forssell—Segerstråle 1926. | *Seppä 1952*. Väinö Seppä, Säkkijärvi kautta aikojen. Muistojulkaisu. Kustantaja Säkkijärvi-säätiö. Helsinki. | *Sirelius 1906, 1907 ja 1908*. U. T. Sirelius, Suomalaisten kalastus I—III. Helsinki. | *Sjöberg 1910*. H. R. A. Sjöberg, Muistiinpanoja kalastuksesta Raippaluodon saaristossa huhtikuun ja lokakuun välisenä aikana, v. 1909. SKL 1910, 102—104. | *SKL* = Suomen Kalastuslehti. Julk. Suomen Kalastusyhdistys. Helsinki 1892—1911 ja 1914 ff. | *Smeds 1935*. Helmer Smeds, Malaxbygden. Bebyggelse och hushållning i södra delen av österbottens svenskbygd. En studie av människans och näringslivets geografi. Helsingfors. | *Storå 1970*. Nils Storå, Östäländskt krokskötsfiske. Folk-Liv, Acta Ethnologica Europaea 1967—1968, tom. XXXI—XXXII, 23—32. Lund. | *Swanljung 1938*. Walter Swanljung, Vaasan Puuvilla Oy 80 vuotta. Helsinki. | *Teerijoki 1963*. Niilo Teerijoki, Kehittyvä Kemiä. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu. Kemi. | *Tikkanen 1973*. Toivo Tikkanen, Satakunnan rannikon kalasaunoista ja kalastuskämpistä. Kotiseutu 1973, 80—88. Forssa. | *Vasström 1971*. Ulf Vasström, Fiske på Enklinge. Yttre förutsättningar och inre begränsningar. Nord Nytt 1971, 201—209. Köbenhavn. | *Vasström 1973*. Ulf Vasström, Fisket på Enklinge, organisation och struktur. Kulturhistoriska institutionen vid Åbo Akademi. Rapport 2. Åbo. | *Wiika 1950*. Impi Wiika, Vpl Pyhäjärvi, kappale kannakselaisvaiheita. Kust. Pyhänsäätiö. Turku. | *Viljanto 1952*. Anni Viljanto, Salmi. Salmin pitäjän muistojulkaisu. Pieksämäki. | *Vilkuna 1935*. Kustaa Vilkuna, Varsinaissuomalaisten kansanomaisesta taloudesta ja kulkuneuvoista. Varsinais-Suomen historia III: 2. Helsinki. | *Vilkuna—Mäkinen 1953*. Kustaa Vilkuna—Eino Mäkinen, Isien työ. Veden ja maan viljaa, arkityön kauneutta. 2., laajennettu p., Helsinki. | *B. Åkerblom 1962*. Bror Åkerblom, Kvevlax historia. Vasa. | *B. Åker-*

blom 1968. Bror Åkerblom, Maxmo sockens historia. Vasa. | *K. V. Åkerblom 1956.* K. V. Åkerblom, Korsholms historia II. Vasa. | *K. V. Åkerblom 1958.* K. V. Åkerblom, Replot historia. Vasa.

Arkistolähteet

Brändön — Sataman kalastajaseura r.y:n (Brändön — Sat. KS) arkisto, Merikarvia — pöytäkirjat ja vuosikertomukset. | Luvian kalastajaseura r.y:n (Luvian KS) arkisto, Luvia — pöytäkirjat ja vuosikertomukset. | Maa- ja metsätalousministeriön kalastus- ja metsästysosaston (MMTM) arkisto, Helsinki — maataloushallituksen kalastusosaston maaliskuussa 1954 lähettämään venetiedusteluun saapunut aineisto (venetied. 1954). | Sanakirjasäätiön (SS) kokoelmat, Helsinki — laudaturtyöt. | Satakunnan Nuorisoseurain Liiton (SatNL) arkisto, Pori — kotiseutuarkisto. | Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto (SKS), Helsinki — Ethnographica-kokoelma (E) ym. | Suomen Kalastusyhdistyksen (SKY) arkisto, Helsinki — käsikirjoituskokoelma. | Suomen Museoviraston (MV) kansatieteen toimiston (kansat. tsto) kokoelmat, Helsinki — käsikirjoituskokoelma, I b) kalastus. | Turun Yliopiston kansatieteen laitoksen (TYKL) kokoelmat, Turku — käsikirjoituskokoelma.

TOIVO TIKKANEN: Über die Industrialisierung der finnischen Küstenfischerei

Im Laufe der letzten hundert Jahre ist die finnische Fischerbevölkerung, insbesondere die Anzahl der unmittelbar an diesem Erwerbszweig Beschäftigten, trotz gleichzeitiger Erhöhung der Produktivität, merkbar zusammengeschrumpft, Diese Erscheinung ist auf eine durch die technische Entwicklung im Bereich der Fischerei hervorgerufene Strukturveränderung zurückzuführen. In vorliegender Untersuchung wird die finnische Küstenfischerei mit besonderer Berücksichtigung der Industrialisierung des Strömlingsfanges betrachtet.

Noch zu Beginn des 19. Jahrhunderts fing man die Strömlinge, im Sommer, während der Laichzeit mit Grundnetzen. Sonst wurden Zugnetze und im Herbst Stellnetze benutzt. Beim Winterfischfang kamen Zugnetze, in den östlichen Teilen des Finnischen Meerbusens Stellnetze zur Anwendung. Im Laufe des 19. Jahrhunderts kamen mehrere neuartige Fangmethoden in Gebrauch. Von Norden her drangen zu Beginn des Jahrhunderts verschiedene Stellnetztypen an der Westküste und im südwestfinnischen Schärengebiet vor, um im Verlaufe der achtziger Jahre den innersten Winkel des Finnischen Meerbusens zu erreichen. Der Gebrauch von Treibnetzen gelangte in den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts aus Gotland über gewisse Organisationen in die südwestfinnischen Schärenbereiche und auf die Inseln der Quarkenstrasse im Bottnischen Meerbusen; von dort aus verbreitete er sich immer weiter, bis er sich zuletzt, zu Beginn des 20. Jahrhunderts, auf den äussersten Inseln des östlichen Finnischen Meerbusens

festgesetzt hatte. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, insbesondere in den 70er Jahren, kamen die Grossreusen in Gebrauch. Der von den Ladogaseefischern benutzte Reusentyp ist östlichen Ursprungs.

Zugleich mit dem Aufkommen neuer Fangmethoden nahmen die Fanggeräte an Umfang zu. Im 18. und im frühen 19. Jahrhundert waren die Strömingsnetze etwa drei Meter, in manchen Gegenden nur einen Meter tief und die Länge wechselte von Ort zu Ort zwischen 15 und 32 Metern. Am Ende des 19. Jahrhunderts wurden die Netze tiefer. Bei 60—70 m Länge betrug die Tiefe der Netze zu Beginn des 20. Jahrhunderts gewöhnlich 4—4,5 m, in der Gegend von Hanko und Kökar 8,3 m und an der Küste der Provinz Satakunta 10—12 m.

In den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts wurde beim Netzeknüpfen erstmals *industriell hergestelltes*, aus England, Russland, Dänemark oder — meistens — aus Deutschland importiertes *Garn* verwendet. Auch einheimisches, in Vaasa hergestelltes Garn kam zur Anwendung.

Gegen Ende des 19. Jahrhunderts, offenbar in den 90er Jahren, benutzten die Fischer zum ersten Mal *industriell hergestellte Baumwollnetze*. Anfangs kamen sie aus der Itzehoer Netzfabrik bei Hamburg, später gab es vorwiegend einheimische Netze. Den Einkauf aller Arten von Leinen tätigten die Fischervereine in späteren Zeiten oft gemeinschaftlich.

Ihre ersten *Bootsmotoren* kauften sich die an der Küste des Bottnischen Meerbusens wohnenden Fischer im ersten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts, die Küstenfischer des Finnischen Meerbusens in den Jahren nach 1910 und die am Ladogasee wohnenden erst in den 20er Jahren. Die Motoren wurden meistens in die alten Fischerboote eingebaut. Anderswo als an der Küste der Provinz Uusimaa unterlag die Konstruktion der Boote aufgrund der "Motorisierung" keinen besonderen Veränderungen.

Die Auswahl an Motoren war von Anfang an bunt; am beliebtesten waren die einheimischen Marken. Die Mindestleistung der Motoren betrug anfänglich 2,5 PS, später 4—12 PS. Damals wurden die Motoren in der nächstliegenden Stadt gekauft, erst nach dem Krieg gab es Wiederverkäufer in beinahe allen Kirchspielen an der Küste und auf den Inseln. Sogar Werbung wurde in den Tageszeitungen betrieben.

Sowohl die eingangs erwähnten neuen Fangmethoden als die soeben dargelegten Neuerungen verursachten im täglichen Leben der Fischerfamilien und in der herkömmlichen Dorfordnung grosse Veränderungen.

Noch am Ende des 19. Jahrhunderts verbrachte jedes Mitglied einer Fischerfamilie seine Zeit beinahe ausschliesslich mit Arbeiten, die irgendwie mit dem Fischfang zusammenhingen. Im Frühling traf man Vorbereitungen für die kommende Fangzeit. Kaum war die See eisfrei, fuhr man schon zum Fischen aus. Man fischte im Frühling mit verstellbaren Netzen und — sobald das Wasser weiter draussen sich erwärmt hatte — mit Treibnetzen. Schon am frühen Nachmittag, um 2—3 Uhr, brach man zu den Fanggründen auf, zu den entferntesten noch früher, etwa um Mittag, und war erst am nächsten Morgen wieder zurück. Fischte man mit Stelnetzen, so konnte man sich um Mitternacht

für ein Stündchen aufs Ohr legen. Fische man in den äusseren Schären mit Treibnetzen, so wohnte man in Gelegenheitsunterkünften. Die Frauen erwarteten ihre Männer am Ufer und schüttelten die Netze aus, die dann von den Männern zum Trocknen aufgehängt wurden. Während dieser zwei- bis dreistündigen Tätigkeit wurde das Frühstück zubereitet und am Strand verzehrt. Nach dem Frühstück legten die Männer sich schlafen, und die Frauen machten sich entweder auf den Weg in die Stadt, um dort den Fang zu verkaufen, oder sie bereiteten alles zum Einsalzen der Fische vor, um sie in den Strandspeichern zu lagern und später verkaufen zu können. Unterbrochen wurde dieser straffe Tagesrhythmus nur gelegentlich, etwa durch schlechte Witterung.

Nach Abschluss der Fangzeit begannen die oft wochenlangen täglichen Fahrten zum Markt. Was man nicht im Sommer oder auf dem Markt hatte verkaufen können, wurde im Winter auf Schlitten verladen und in der Umgebung feilgeboten. Zwischendurch zog man zum Fischfang aus, der im Winter mit dem Zugnetz erfolgte. Die Frauen versorgten das Vieh und den kärglichen Haushalt. Im Winter wurde Garn gesponnen, die Alten und die Kinder vom sechsten oder siebenten Lebensjahr an wurden zum Netzknüpfen angestellt.

Schon die Reusen bedeuteten der Netzfischerei gegenüber eine grosse Erleichterung, weil das Ausschütteln und Trocknen der Netze entfiel. Das Verwenden von industriell hergestelltem Garn bzw. Netzen bedeutete, dass ein grosser Teil der Arbeit einer Fischerfamilie von Fabriken übernommen wurde. Dank den Motoren gingen die Fahrten von und zu den Fischgründen schneller vonstatten, und man konnte später, sogar erst abends um sechs oder sieben Uhr, aufs Meer hinausfahren. Daher gelangten die Fische aus einem viel grösseren Gebiet frisch in den Handel. Es blieb Zeit übrig für andere Arbeiten oder für eine Planung und Intensivierung des Fischfanges. Man hatte grössere Bewegungsfreiheit: ohne irgendwelche Gelegenheitsunterkünfte zu brauchen, konnte man bei Bedarf rasch bessere Fischgründe aufsuchen.

Diese Entwicklung führte zum heutigen Stand der Dinge: immer kleiner wird die Anzahl der Fischfang betreibenden Familien, nur Männer beteiligen sich an der Arbeit, und auch sie nicht das ganze Jahr hindurch und zudem mit einem viel kürzeren Tagewerk als ihre Väter.